УДК 330.341.1:338.432

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/6-85-19>

Богачик С. В.

Подільський державний аграрно-технічний університет

УМОВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

Досліджено умови зовнішнього середовища підприємств аграрного сектору з огляду на можливості їх інноваційного розвитку. Оцінено рівень фінансового забезпечення розвитку підприємств галузі сільськогосподарства, умови кредитування таких підприємств галузі і масштаби кадрового забезпечення дослідницьких установ та наукових організацій Хмельницької області. Установлено, що основними умовами інноваційного розвитку аграрних підприємств можна визначити фінансове забезпечення інноваційного розвитку, забезпеченість науковими кадрами, наявність наукових підрозділів у самих підприємств або співпрацю з науково-дослідними установами, інвестиційні процеси, інституційні умови. Визначено, що умови кредитування аграрних підприємств є значно жорсткішими за умови для суб'єктів інших галузей економіки, зокрема для промисловості. Нестабільним протягом указанного періоду є фінансування діяльності наукових установ регіону. Окреслено основні умови поліпшення існуючого стану.

Ключові слова: інноваційний розвиток, аграрні підприємства, інвестиції, галузь сільськогосподарства, державна підтримка, ефективність.

Постановка проблеми. Умови зовнішнього і внутрішнього середовища підприємств аграрного сектору значно впливають на розвиток таких підприємств, особливо на інноваційний, формуючи умови та ресурси такого розвитку. Фінансовий стан підприємства, забезпечення ресурсами, склад персоналу, техніко-технологічна характеристика дають змогу оцінити внутрішнє середовище підприємства. Ресурсний потенціал розвитку формується під впливом внутрішнього середовища, наявних організаційних, виробничих зв'язків, умов та взаємодії їхніх складників. Сукупність чинників, таких як кон'юнктура ринків, загальний соці-

ально-економічний стан країни, регіону, галузі, зв'язки підприємства, зовнішні умови діяльності, формує зовнішнє середовище інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Окремо можна виділити синергетичний, комплексний вплив указаних середовищ, який здатен сформувати умови розвитку інноваційних процесів в аграрних підприємствах. Основними умовами є фінансове забезпечення інноваційного розвитку, забезпеченість науковими кадрами, наявність наукових підрозділів у самих підприємств або співпраця з науково-дослідними установами, інвестиційні процеси, інституційні умови.

Адже існує тісний зв'язок між обсягами впровадження інновацій у певні галузі економіки та рівнем їх інвестування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інновацій, інноваційної діяльності присвячували свої роботи такі вчені, як І. Балабанов, В. Василенко, П. Друкер, Г. Менш, П. Микитюк, М. Портер, Б. Санто, Л. Федулова, Й. Шумпетер та ін. Інноваційну діяльність аграрних підприємств досліджували І. Баланюк, Н. Кириченко, О. Красноручський, Ю. Лупенко, О. Ніколюк, Г. Черевко та ін. Значну увагу дослідженню питань інноваційного розвитку приділяють у власних дослідженнях такі вчені, як В.М. Геєць, який виділяє основні характеристики сучасного етапу інноваційного процесу в сільськогосподарських підприємствах [1]; С.М. Ілляшенко, який стверджує, що інновації – кінцевий результат діяльності, сприяють розвитку й підвищенню економічної ефективності діяльності підприємств, реалізації його потенціалу в мінливих умовах зовнішнього середовища [2]; О. Дідченко, А. Ткачук, котрі, вивчаючи інноваційний тип розвитку, визначають його як «...використання принципово нових прогресивних технологій, прогресивні організаційні й управлінські рішення» [3]; Ю.О. Волощук, що застосовує концептуальний підхід до вивчення питань інноваційного розвитку агропромислових підприємств [4; 5], та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак потребують більш детального вивчення сучасні умови діяльності аграрних підприємств регіону, проведення аналізу державної підтримки сільськогосподарських виробників і її вплив на динаміку інноваційних процесів в галузі, що й визначає актуальність даної роботи.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення основних умов та існуючих проблем розвитку аграрних підприємств Хмельницької області, оцінка динаміки їх інноваційного розвитку і визначення подальших шляхів поліпшення існуючого стану.

Виклад основного матеріалу. Велике значення для визначення інноваційного потенціалу розвитку аграрного сектору має вивчення фактичного стану існуючої соціально-економічної ситуації в межах окремих сільських територіальних громад, регіонах та державі у цілому, оскільки успішність реалізації інноваційних проєктів в кожному конкретному випадку залежить від цілої низки чинників, що так чи інакше впливають на процеси [6].

У табл. 1 показано динаміку обсягів капітальних інвестицій у сільське господарство Хмельницької області. Механізм інвестування, що діє для сільськогосподарських підприємств, є важливою характеристикою зовнішнього середовища і за ним можна визначити рівень впливу інвестування на інноваційний розвиток галузі.

Загальний обсяг інвестицій у сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області у 2019 р. становив близько 2 485,2 млн грн, або 23,6% від загального обсягу інвестицій в економіку області. Протягом останніх років частка інвестицій в аграрне виробництво характеризувалася тенденцією до зростання (у 5,6 рази за 2010–2019 рр.). Однак спостерігаємо скорочення частки інвестицій у галузь сільського господарства на 2,4 в. п. за період 2017–2019 рр.

Загальний обсяг в економіку області зріс за досліджуваний період в 3,5 рази. Для порівняння представлено інвестування промисловості області.

Так, обсяги інвестування промисловості зростали меншими темпами, ніж в аграрному секторі, й у 2019 р. частка промисловості в інвестуванні області становить 36,4% (що на 11,4 в. п. вище рівня 2017 р.).

Частка продукції галузі сільського господарства в загальному обсязі регіонального валового продукту за досліджуваний період 2015–2019 рр. становила близько 30%, а обсяги капітальних вкладень у галузь сільського господарства коливалися в межах 9–10%. Розглядаємо таку ситуацію як дещо негативну характеристику фінансових умов під час упровадження інновацій в аграрних підприємствах регіону. Тож інвестиційний клімат галузі є не досить позитивним і потребує системної підтримки та залучення ресурсів із різноманітних джерел.

Відзначимо, що має місце зростання частки обсягу капітальних інвестицій у сільське господарство Хмельницької області, і вона є значно вищою за середню по країні (у 2018 р. близько 11% по Україні і 23,6% – по Хмельниччині). При цьому частка сільськогосподарських підприємств країни в обсязі валового внутрішнього продукту в основних цінах становила у 2018 р. 6,8%. Це можна вважати підтвердженням висновку про високу інвестиційну привабливість аграрного сектору України, що стимулюватиме і мотивуватиме підприємства та керівництво галузі до впровадження інновацій, модернізації, технічного і технологічного оновлення.

Рівень фінансового забезпечення розвитку, зокрема інноваційного, визначає й притік іноземних інвестицій в окремі галузі економіки. У 2019 р. в економіку Хмельницької області іноземні інвестори вклали 6 млн 599,3 тис. дол. прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Наприклад, у 2018 р. сума іноземних інвестицій становила 38,1 млн дол. у 2017 р. – 0,6 млн дол. Інвестиції надійшли з 35 країн світу. Із країн Європейського Союзу з початку інвестування внесено 185,1 млн дол. (91,2% загального обсягу акціонерного капіталу), з інших країн світу – 17,9 млн дол. (8,8%).

У підприємствах промисловості зосереджено 160,6 млн дол. (79,3% загального обсягу прямих інвестицій в області). У підприємствах сільського, лісового та рибного господарства – 7 млн дол. (3,4%) [7].

Притік іноземних інвестицій в аграрну галузь стримується проблемами в доступі до використання сільськогосподарських угідь через механізм оренди земельних паїв. Через це іноземні інвестори утримуються від вкладень у галузь, тому що не бачать доступних об'єктів для довгострокового інвестування.

Однак для інноваційного розвитку та модернізації підприємствам галузі необхідне залучення коштів ззовні, першими тут виступають кредити банків та інших фінансових установ. Головним показником у такому процесі можна назвати готовність банків до співпраці з позичальниками – підприємствами аграрної галузі і загальний стан банківської системи країни.

Загальний обсяг кредитів, що видані банками для сільськогосподарських виробників, загалом характеризується тенденцією до зростання, переважно це середньо- та короткострокові кредити в національній валюті, обсяги кредитування в іноземній валюті скорочуються і по країні загалом, і по області. Це пов'язано з нестабільною економічною та політичною ситуацією в країні, коливанням валютних курсів тощо (табл. 2).

Таблиця 1

Інвестування деяких галузей економіки України та Хмельницької області

Показники	2010 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відношення 2019 р. у % до:	
							2010 р.	2017 р.
Хмельницька область								
Капітальні інвестиції усього, млн грн	2947,6	6809,3	9123,3	10499,9	11274,9	10534,1	в 3,5 рази	100,3
Сільське господарство, тис грн	443,9	1585,2	1840,5	2735,0	3167,1	2485,2	в 5,6 разів	90,9
у відсотках до загального обсягу інвестування	15,1	23,3	20,2	26,0	28,1	23,6	+8,5 в.п.	-2,4 в.п.
Промисловість, тис грн	1155,4	1169,7	2064,7	2570,0	3882,0	3837,9	в 3,3 рази	149,3
у відсотках до загального обсягу інвестування	39,2	17,2	22,6	24,5	34,4	36,4	-2,8 в.п.	+11,9 в.п.
Україна								
Капітальні інвестиції усього, млн грн	180575,5	273116	359216	448462	578726	623979	в 3,4 рази	139,1
Сільське господарство, млн грн	11062,6	30154,7	50484	64243,3	66104,1	59129,5	в 5,3 рази	92,0
у відсотках до загального обсягу інвестування	6,1	11,0	14,1	14,3	11,4	9,5	+3,4 в.п.	-4,8 в.п.
Промисловість, млн грн	55384,4	87656	117753,6	143300	199896	254196,2	в 4,6 рази	177,4
у відсотках до загального обсягу інвестування	30,7	32,1	32,8	32,0	34,5	40,7	+10 в.п.	+8,7 в.п.

Джерело: розраховано за даними [7]

Наведені дані вказують на загальну тенденцію до зростання обсягів кредитування банками аграрних підприємств області. Але обсяги кредитів є недостатніми для повного задоволення потреб підприємств і подальшої модернізації наявної матеріально-технічної бази. Отже, у регіоні має місце проблема з фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку аграрних підприємств.

На кінець грудня 2019 р. в Україні на кредити, видані сільськогосподарським підприємствам за строками погашення до одного року, припадало 43,3% від загального обсягу наданих кредитів суб'єктам усіх галузей зі строком погашення 1–5 років – 50,7%, більше 5 років – лише 5,9%. При цьому в 2015 р. таких кредитів було відповідно 45,6%, 42% та 12,4%. По Хмельниччині найбільшу частку 2019 р. становлять кредити з терміном погашення до 1 року – 71,1%, 28,8% – із терміном 1–5 років та лише один кредит зі строком погашення понад 5 років [8].

Під час дослідження питань фінансування розвитку аграрних підприємств регіону необхідно звернути увагу й на умови кредитування банками сільськогосподарських виробників.

У грудні 2019 р. середньозважена ставка (у річному обчисленні) депозитних корпорацій за новими кредитами в Україні загалом становила 13,5%. У кредитуванні підприємств сільського господарства процентна ставка була на рівні 16,4% (19,7% – у національній валюті і 6,5% – в іноземній), хоча і знизилася з 2015 р. на 3,8 в. п., проте була значно вищою за процентну ставку для кредитування промислових підприємств (для переробної промисловості – 14,3%, для добувної – 14,3%). Позитивним моментом можна назвати зниження ставки для сільськогосподарських корпорацій у 2020 р. до рівня 12,5%, для переробної промисловості – 10,4%.

При цьому кредити в Хмельницькій області на кінець 2019 р. надавалися підприємствам сільського господарства під проценту ставку 17,8% (19,5% у національній валюті), що на 1,4 в. п. вище за рівень ставок для аграрних підприємств по країні. Тож умови кредитування аграрних підприємств є значно жорсткішими, ніж умови для суб'єктів інших галузей економіки, зокрема для промисловості.

Станом на кінець грудня 2019 р. на кредити, отримані підприємствами сільського, лісового та рибного господарства, припадало 8,3% від загального обсягу виданих депозитними корпораціями позик по країні. У Хмельницькій області в 2019 р. частка кредитів, наданих сільськогосподарським підприємствам у загальному обсязі виданих кредитів, становила 37–40%. Більшість кредитів було видано в національній валюті. Можемо також зазначити відмінності у вартості кредитів, наданих сільськогосподарським корпораціям за регіонами. Так, процентна ставка вищою була в Донецькій, Луганській, Харківській і Херсонській областях – від 18,9% до 20,1%. Відзначимо також, що за умови стійкого курсу національної валюти вигіднішим є кредитування в іноземній валюті, однак має місце і високий рівень ризику за нестійких політичних і соціально-економічних умов країни, і загалом такого виду кредити доступні для аграрних підприємств не в усіх регіонах країни.

Як свідчить практика, саме довготермінові кредити часто є основою для фінансування інноваційних проектів, проведення дослідницьких та раціоналізаторських робіт. А короткострокові кредити переважно використовуються сільськогосподарськими виробниками для забезпечення поточних потреб виробничого характеру, організації збуту, зберігання продукції тощо і пов'язані із сезонністю виробництва аграрної продукції. Тобто можна зробити висновок про значні проблеми під час залучення фінансування для реалізації інноваційних проектів для розвитку аграрних підприємств.

Фінансові установи, фінансуючи різноманітні потреби сільськогосподарських підприємств, виступають одним із головних складників інфраструктури системи забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств, у тому числі й інноваційного, головна роль належить дослідницьким установам та науковим організаціям, що проводять різноманітні дослідження, науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, вдосконалюють методи і технології виробництва тощо. Комерціалізація результатів їхньої роботи, просування інноваційних продуктів на ринок, доведення зразків нової продукції до комерційного використання,

Таблиця 2

Кредити, надані сільськогосподарським корпораціям (залишки коштів на кінець періоду, млн грн)

Регіони	Усього	у тому числі за строками			у тому числі							
					у національній валюті				в іноземній валюті			
		до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років	усього	у тому числі за строками			усього	у тому числі за строками		
						до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років		до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років
2019 р.												
Україна	61600	26689	31247	3664	43859	16486	25092	2282	17741	10204	6155	1382
Хмельницька	1570	1117	452	1	1190	801	389	1	380	316	63	–
2018 р.												
Україна	67675	24570	30242	12863	49946	15711	23327	10909	17729	8859	6916	1954
Хмельницька	1559	1214	344	1	1011	666	344	1	548	548	–	–
2017 р.												
Україна	59706	18008	22972	18726	45995	12087	17220	16687	13711	5921	5751	2039
Хмельницька	1145	839	305	–	635	332	303	–	510	508	2	–
2016 р.												
Україна	55374	24486	19781	11107	38148	13230	14759	10158	17226	11256	5022	949
Хмельницька	1285	1172	110	3	407	297	110	0	878	875	–	3
2015 р.												
Україна	48425	22059	20357	6008	28614	10399	13214	5001	19811	11660	7144	1007
Хмельницька	1257	740	239	278	572	211	212	149	684	529	26	129
Відношення 2019 р. до 2015 р., %												
Україна	127,2	121,0	153,5	61,0	153,3	158,5	189,9	45,6	89,6	87,5	86,2	137,2
Хмельницька	124,9	150,9	189,1	0,4	в 2 рази	в 3,8 разів	183,5	0,7	55,6	59,7	в 2,4 рази	–

Джерело: розраховано за даними [8]

потреба бізнесу в такого роду дослідженнях та їх результатах є показниками ефективності діяльності таких установ. Напрями фундаментальних та прикладних досліджень наукових установ країни здатні визначати напрями інноваційного розвитку країни, галузей та підприємств.

У Хмельницькій області в 2019 р. наукові дослідження і розробки здійснювали дев'ять організацій, у 2018 р. їх було вісім. За цим показником Хмельниччина займає одне з останніх місць в Україні поряд із Тернопільською областю, випередивши Волинську і Житомирську (по шість організацій). За кількістю працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень, ситуація аналогічна.

Представники секторів вищої освіти, установ академічного характеру, галузевих дослідних установ беруть участь у наукових дослідженнях,

що пов'язані з виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції. Актуальними для аграрної галузі є наукові дослідження з технічних, природничих, економічних наук, які здійснюються в наукових організаціях різного профілю й підпорядкування.

Загалом загальна кількість працівників, які задіяні у виконанні наукових досліджень, в області зросла на 16% за період 2016–2019 рр. Із них лише 13,7% задіяні в дослідженнях, що стосуються сільськогосподарських наук, у 2016 р. частка таких дослідників була на рівні 17,8%. Однак у сфері сільськогосподарських наук простежувалося помітне зменшення як працівників загалом, так і дослідників зокрема (табл. 3).

Нестабільним протягом указанного періоду є фінансування діяльності наукових установ регі-

Таблиця 3

Кадрові та фінансові ресурси, задіяні в діяльності наукових організацій Хмельницької області

	Усього				Відношення 2019 р. до 2016 р., %
	2016	2017	2018	2019	
Загальна кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок	321	380	348	373	116,2
у т. ч. сільськогосподарських наук	57	52	70	51	89,5
у % до загальної кількості працівників	17,8	13,7	20,1	13,7	-4,1 в.п.
Кількість дослідників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок	251	321	295	308	122,7
Витрати на виконання наукових досліджень і розробок, тис грн	12959,2	17510,0	21286,9	19233,7	148,4
внутрішні поточні витрати	12525,9	16974,4	20502,7	18976,3	151,5
у т. ч. сільськогосподарських наук	8052,4	9458,9	12082,0	10259,4	127,4
у % до загального обсягу витрат	64,3	55,7	58,9	54,1	-10,2 в.п.

Джерело: розраховано за даними [7]

ону. Обсяги витрат на виконання наукових досліджень і розробок зросли на 48,4%, із них внутрішні витрати – на 51,5%, однак частка витрат на сільськогосподарські дослідження в загальному обсязі витрат скоротилася за досліджуваній період на 10,2 в. п. З урахуванням існуючих темпів інфляції реального їх зростання не відбувається. Такі тенденції є індикатором негативних процесів у науковому забезпеченні інноваційного розвитку сектору сільського господарства.

Слід зазначити, що у структурі валових витрат на виконання досліджень і розробок наукових організацій Хмельницької області у 2019 р. 61,5% займали витрати на оплату праці, тоді як капітальні витрати становили лише 3,5%. Однак у 2016 р. витрати на оплату праці дослідницьких організацій становили 55% у загальному обсязі витрат, а капітальні витрати – 7,7%.

Частка фінансування витрат на виконання наукових досліджень і розробок цих організацій за рахунок державного бюджету в 2019 р. становила 85,3%, за рахунок власних джерел – 8,9%, на інші джерела фінансування, у тому числі іноземні, припадало лише 5,8%. Це свідчить про значні проблеми у формуванні матеріально-технічної бази для здійснення наукових досліджень і незначний інтерес до їх здійснення з боку недержавних структур.

В області функціонує один університет аграрного напрямку підготовки фахівців – Подільський державний аграрно-технічний університет. Дослідники і науковці закладу освіти забезпечують проведення досліджень у галузі сільськогосподарських, ветеринарних, технічних та економічних наук, продукуючи інновації і підготовку кадрів за 18 спеціальностями для сільськогосподарського виробництва та інших сфер економіки, що матимуть здатність ефективно впроваджувати набуті знання та новації у виробництво.

Щороку в університеті виконується біля двохсот науково-дослідних робіт. Протягом останніх п'яти років співробітниками виконано 102 науково-дослідних роботи за коштів замовників, створено 159 одиниць науково-технічної продукції, серед якої нової техніки – 24, нових технологій – 44, нових матеріалів – 2, сортів рослин та порід тварин – 7, методів і теорій – 38, рекомендацій – 36. Упроваджено у виробництво 123 і в освітній процес 148 одиниць продукції.

Наукові дослідження виконуються на базі інфраструктури чотирьох факультетів, двох інститутів, науково-дослідного центру «Поділля» та 17 науково-дослідних і навчально-наукових лабораторій. Особливе місце займає Науково-дослідний інститут круп'яних культур ім. О.С. Алексєєвої, діяльність якого спрямована передусім на підтримку та збереження колекції світового генофонду гречки роду *Fagopyrum Mill.*

Академічний сектор установ аграрного профілю представлений у Хмельницькій області Хмельницькою державною сільськогосподарською дослідною станцією Інституту кормів та сільського господарства Поділля Національної академії аграрних наук України. Станція займається розробленням короткотривалих сівозмін із використанням елементів біологізації, ресурсозберігаючих ґрунтозахисних систем основного обробітку ґрунту; розробленням і впровадженням прогресивних технологій вирощування та захисту сільськогосподарських культур; інтенсифікацією польового та лучного кормовиробництва; організацією вирощування оригінального та елітного насіння сортів зернових, зернобобо-

вих, круп'яних і кормових культур, оздоровленого шляхом культури *in-vitro* насіння картоплі; удосконаленням системи організації і планування племінної роботи в скотарстві і свинарстві; обґрунтуванням і впровадженням новітніх методів оцінок генотипу тварин, прогнозування продуктивності тварин, а також проведенням маркетингових досліджень ринку наукоємної продукції, об'єктів інтелектуальної власності; інформаційним, науково-консультаційним забезпеченням сільськогосподарських товаровиробників і розробленням методичних підходів до трансферу комплексних технологій та здійснення наукового супроводу інноваційних проєктів. На території області функціонують відокремлені підрозділи й інших наукових установ. Тобто область має достатню академічну і наукову базу для проведення досліджень, проте потребує ефективної системи фінансування наукових досліджень, модернізації матеріально-технічної бази, системної підтримки з боку керівництва регіону та країни у цілому.

Сьогодні фінансово-економічна підтримка аграрного сектору здійснюється переважно через комплекс програм, кожна з яких має на меті підвищення ефективності виробництва та дохідності товаровиробника. При цьому через брак коштів державного бюджету України ця підтримка на 80% здійснюється за рахунок сприятливої податкової політики, що є непрямою формою субсидіювання галузі [6].

Негативною тенденцією протягом останніх років було скорочення державних програм, спрямованих на модернізацію та оновлення матеріально-технічного забезпечення галузі аграрного виробництва прямо чи опосередковано. Однак нині на державному рівні діють програми часткової компенсації сільськогосподарським виробникам вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання, будівництва й реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, підприємств із переробки сільськогосподарської продукції [9].

Постановою уряду від 19 лютого 2020 р. № 109 визначено напрями державної підтримки на 2020 р., одними з яких є фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства, розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції.

Розмір часткового відшкодування за програмою розвитку садівництва такий: саджанці – до 80% вартості, решта напрямів використання – до 30% вартості, але не більше встановлених нормативів. Документом також визначено механізм відшкодування вартості побудованих і реконструйованих, закінчених будівництвом об'єктів зі зберігання та переробки плодово-ягідної продукції, винограду та хмелю, а також придбаних суб'єктами господарювання основних засобів і товарів, виконаних робіт та отриманих послуг. Таке відшкодування можуть отримати як юридичні особи, так і фізичні особи – підприємці [9].

Механізм і напрями надання підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 р. № 395. Напрями надання підтримки такі:

1. Дотація за наявності бджолосім'ї – надається на безповоротній основі юридичним особам, фізичним особам – підприємцям та фізичним особам, які є власниками бджолосім'ей, за наявності в поточному році від 10 до 300 бджолосім'ей у розмірі 200 грн за бджолосім'ю. Максимальний розмір дотації становить 60 тис грн одному отримувачу.

2. Відшкодування вартості закуплених племінних тварин, бджіл, сперми та ембріонів – надається суб'єктам господарювання за закуплені ними вітчизняні або імпортовані племінні тварини, бджоли, сперму та ембріони у розмірі до 50% вартості, але не більше встановленої документом норми.

3. Відшкодування вартості тваринницьких об'єктів – суб'єктам господарювання, у тому числі сімейним фермерським господарствам, що провадять діяльність у галузі тваринництва, у розмірі до 30% вартості.

4. Компенсація вартості об'єктів, профінансованих за рахунок банківських кредитів, – надаватиметься тільки тим суб'єктам господарювання, які отримували таку компенсацію у 2018–2019 рр. у розмірі 25% обсягу залучених кредитних коштів на період кредитування до п'яти років [10].

Має місце також «Урядова програма підтримки розвитку фермерських господарств – 2020». Нею визначено напрями підтримки таких господарств: бюджетна дотація за утримання корів; доплата на користь застрахованих осіб – членів/голови СФГ без набуття статусу юридичної особи ЄСВ; часткова компенсація витрат, пов'язаних із наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами; бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 га) – новоствореним фермерським господарствам; фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; фінансова підтримка на поворотній основі [11].

Проте за останні роки масштаби такої підтримки значно скорочено через кризовий стан економіки країни, проведення заходів боротьби з пандемією, зміни в політичному житті країни. Це негативно впливає на реалізацію інновацій-

них проєктів у галузі сільського господарства, модернізацію виробничих потужностей підприємств, можливість переходу на нові технологічні рівні.

Діють і програми розвитку та підтримки галузі на регіональному рівні. Так, за кошти обласного бюджету реалізується програма за напрямом «Часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання (включаючи приватний сектор)», а також на надання часткової компенсації вартості придбаної установи індивідуального доїння [12].

Фінансова підтримка за рахунок коштів обласного бюджету на зворотній основі у вигляді пільгових кредитів могла б бути спрямована на реалізацію проєктів інноваційного розвитку підприємств аграрної сфери регіону.

Висновки і пропозиції. Отже, в країні і в Хмельницькій області зокрема можна спостерігати як позитивні зрушення в умовах розвитку інноваційних процесів підприємств аграрної галузі, так і негативні тенденції скорочення кадрового потенціалу, проблеми з фінансуванням розвитку підприємств тощо. Однак формування стратегії розвитку галузі на інноваційній основі, ефективне використання існуючих регіональних і національних програм підтримки підприємств галузі дадуть змогу стати основою для зростання динаміки рівня ефективності діяльності підприємств галузі, забезпечити основу для подальшої модернізації матеріально-технічної бази підприємств, удосконалення існуючих і застосування принципово нових технологій, упровадження інноваційних управлінських методів, що в сукупності сприятиме відродженню галузі і подальшому її переходу на новий технологічний рівень.

Список використаних джерел:

1. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гесця та ін. ; НАН України. Київ, 2015. 336 с.
2. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент : підручник. Суми : Університетська книга, 2010. 334 с.
3. Дідченко О.І., Ткачук А.В. Сутність поняття «інноваційний розвиток» підприємства. *Економічний вісник ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»*. 2015. № 2. С. 36–41.
4. Волощук Ю.О. Стратегічні аспекти управління інноваційним розвитком підприємств аграрної сфери. *Науковий вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія «Економіка»*. 2018. Т. 23. Вип. 7(72). С. 91–96.
5. Волощук Ю.О., Волощук В.Р. Стан та перспективи інноваційного розвитку підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. № 9. С. 84–89. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7283>.
6. Щуревич Л.М. Інноваційні перспективи в розвитку аграрного сектору в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 10. С. 101–105.
7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2020 р. № 109 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 року № 77 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/109-2020>.
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 р. № 395 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 107 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-a395>.
11. Урядова програма підтримки розвитку фермерських господарств 2020. URL: <https://www.apr.adm-km.gov.ua/Pidtrimka-fermerstva>.
12. Програма розвитку агропромислового комплексу Хмельницької області на 2017–2021 роки. URL: <https://www.apr.adm-km.gov.ua/Pro-programu-rozvitku-agropromislovogo-kompleksu-Hmelnitskoi-oblasti-na-2017-2021-roki>.

References:

1. Heiets V.M. (2015) Innovatsijna Ukraina 2020: natsionalna dopovid [Innovative Ukraine 2020: National Report]. NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
2. Illiashenko S.M. (2010) Innovatsiyni menedzhment: pidruchnyk [Innovation management: a textbook]. Sumy: VTD – University Book, Ukraine.
3. Didchenko O.I., Tkachuk A.V. (2015) Sutnist poniattia «innovatsiyni rozvytok» pidpriemstva [The essence of the concept of "innovative development" of the enterprise]. *Ekonomichnyi visnyk DVNZ «Ukrainskyi derzhavnyi khimiko-tekhnologichnyi universytet»*, vol. 2, pp. 36–41.
4. Voloshchuk Yu.O. (2018) Stratehichni aspekty upravlinnia innovatsiynym rozvytkom pidpriemstv ahrarnoi sfery [Strategic aspects of management of innovative development of agricultural enterprises]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I.I. Mechnykova. Seriya «Ekononika»*, vol. 23, no. 7 (72), pp. 91–96.

5. Voloshchuk Yu.O., Voloshchuk V.R. (2018) Stan ta perspektyvy innovatsiinoho rozvytku pidpryiemstv [Status and prospects of innovative development of enterprises]. *Efektivna ekonomika: elektronne naukove fakhove vydannia*, no. 9, pp. 84–89. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7283>.
6. Shchurevych L.M. (2018) Innovatsiini perspektyvy v rozvytku ahrarynoho sektoru v Ukraini [Innovative prospects in the development of the agricultural sector in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 10, pp. 101–105.
7. Derzhavna sluzhby statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Natsionalnyi bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua>.
9. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.02.2020 roku № 109 «Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 liutoho 2017 roku № 77 «Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia chastkovoï kompensatsii vartosti silskohospodarskoï tekhniki ta obladnannia vitchyznianoho vyrobnytstva» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 19, 2020 № 109 "On amendments to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 8, 2017 № 77 «On approval of the Procedure for using funds provided in the state budget for partial compensation of agricultural machinery and equipment»]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/109-2020>.
10. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.05.2020 roku № 395 «Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7.02.2018 r. № 107 «Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia derzhavnoi pidtrymky rozvytku tvarynnytstva ta pererobky silskohospodarskoï produktsii» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 20, 2020 № 395 "On amendments to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 7, 2018 № 107 "On approval of the Procedure for using funds provided in the state budget for state support of livestock development and processing of agricultural products]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-a395>.
11. Uriadova prohrama pidtrymky rozvytku fermerskykh hospodarstv 2020 [Government program to support the development of farms 2020]. Available at: <https://www.apr.adm-km.gov.ua/Pidtrimka-fermerstva>.
12. Prohrama rozvytku ahropromyslovoho kompleksu Khmelnytskoi oblasti na 2017-2021 roky. [Program of development of the agro-industrial complex of Khmelnytsky region for 2017-2021]. Available at: <https://www.apr.adm-km.gov.ua/Programu-rozvitku-agropromyslovogo-kompleksu-Hmelnytskoi-oblasti-na-2017-2021-roki>.

Богачик С. В.

Подольский государственный аграрно-технический университет

УСЛОВИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ РЕГИОНА

Резюме

Исследованы условия внешней среды предприятий аграрного сектора с учетом возможности их инновационного развития. Оценены уровень финансового обеспечения развития предприятий отрасли сельского хозяйства, условия кредитования таких предприятий отрасли и масштабы кадрового обеспечения исследовательских учреждений и научных организаций Хмельницкой области. Установлено, что основными условиями инновационного развития аграрных предприятий являются финансовое обеспечение инновационного развития, обеспеченность научными кадрами, наличие научных подразделений на самих предприятиях или сотрудничество с научно-исследовательскими учреждениями, инвестиционные процессы, институциональные условия. Определено, что условия кредитования аграрных предприятий значительно жестче условий для субъектов других отраслей экономики, в частности для промышленности. Нестабильным в течение указанного периода является финансирование деятельности научных учреждений региона. Определены основные условия улучшения существующего положения.

Ключевые слова: инновационное развитие, аграрные предприятия, инвестиции, отрасль сельского хозяйства, государственная поддержка, эффективность.

Bogachyk Serhii

State Agrarian and Engineering University in Podilia

CONDITIONS FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE REGION

Summary

Having determined the main conditions and existing problems of the development of agricultural enterprises in the Khmelnytskyi region, evaluating the dynamics of their innovative development, it was found that the share of agricultural products in the total volume of the regional gross product for the study period is three times higher than the volume of capital investments in the agricultural sector and such situation is considered to obtain negative characteristics of financial conditions when introducing innovations in agricultural enterprises of the region. The investment climate in the industry is conditionally positive and requires systemic support and attraction of resources from various sources. At the same time, the inflow of foreign investment in the agricultural sector is restrained by problems in access to the use of agricultural land through the mechanism of land share lease; foreign investors do not see available objects for long-term investment. These data indicate a general trend of increased lending by banks to agricultural enterprises in the region, but the volume of credit loans is insufficient to fully meet the needs of enterprises and further modernization of the existing material and technical base, which creates a problem with financial support for innovative development of agricultural enterprises. The study proved that the conditions for lending to agricultural enterprises are much stricter than those for subjects of other sectors of the economy, in particular for the industry. The financing of the activities of scientific institutions in the region is unstable during this period. It has been determined that the formation of a strategy for the development of the industry on an innovative basis, the effective use of existing regional and national programs to support enterprises in the industry will make it possible to form the basis for the dynamics of growth in the level of efficiency of enterprises in the industry, provide a basis for further modernization of the material and technical base of enterprises, improve existing and use fundamentally new technologies, the introduction of innovative management methods, together will contribute to the revival of the industry and its further transition to a new technological level.

Keywords: innovative development, agricultural enterprises, investments, agriculture, state support, efficiency.